

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 23 december 2005

Mål nr

T 4739-04

KLAGANDE

GB

Ombud: Jur. kand. SPK

MOTPART

Sveriges Radio Aktiebolag, 556419-3232

105 10 Stockholm

Ombud: Advokat LV

SAKEN

Upphovsrättsintrång

ÖVERKLAGADE AVGÖRANDET

Svea hovrätts dom den 22 oktober 2004 i mål T 3202-04

DOMSLUT

Högsta domstolen fastställer hovrättens domslut.

GB förpliktas ersätta Sveriges Radio Aktiebolag för rättegångskostnader i Högsta domstolen med etthundraåttiosextusen (186.000) kr, varav 90.000 kr avser ombudsarvode, jämte ränta enligt 6 § räntelagen från dagen för Högsta domstolens dom till dess betalning sker.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

GB har yrkat att Högsta domstolen bifaller käromålet, befriar henne från skyldighet att utge ersättning för rättegångskostnader vid tingsrätten och i hovrätten samt tillerkänner henne ersättning för rättegångskostnader där.

Sveriges Radio Aktiebolag har bestritt ändring.

Parterna har yrkat ersättning för rättegångskostnader i Högsta domstolen.

DOMSKÄL

I början av år 2002 uppmärksammade redaktionen för Sveriges Radios program Pippirull att det var 30 år sedan den första Alfons-boken gavs ut samt att det danska ordet alfons betyder hallick. Dessa förhållanden föranledde redaktionen att producera ett inslag till programmet med titeln ”En vanlig dag med danske Alfons”. Inslaget gjordes tillgängligt för allmänheten genom offentligt framförande i radioutsändning vid fyra tillfällen samt genom att hållas tillgängligt på Sveriges Radios hemsida på Internet under en tid.

Förutom en introduktion med bl.a. en kort intervju med en förlagsrepresentant angående den danska betydelsen av ordet alfons och signaturmelodierna

till barnprogrammet Bolibompa samt till ljud- och filmversioner av Alfonsböcker, bestod programinslaget av 15 repliker som ordagrant hämtats ur åtta olika Alfonsböcker i uppläsning av skådespelaren BG och som sammanställtts växelvis med 12 repliker från en ljudupptagning av den danska filmen Pusher. Programinslaget ger intryck av att Alfons Åberg medverkar i narkotikahandel samt att han aktivt deltar i ett slagsmål på grund av en narkotikaskuld.

Målet gäller i första hand frågan om replikerna ur Alfonsböckerna har gjorts tillgängliga för allmänheten i sådant sammanhang att GBs litterära anseende och egenart har kränkts (3 § andra stycket lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk).

Vid upphovsrättslagens tillkomst var avsikten att bearbetningar av verk som utgör parodier och travestier skulle vara att betrakta som självständiga verk och falla utanför upphovsrättskyddet för originalverket. Detta har avsetts gälla även när travestin är mycket närgången och i långa stycken följer förebilden ord för ord. Avgörande för denna ståndpunkt har varit att parodin och travestin fullföljer ett för förebilden helt främmande syfte. (NJA II 1961 s. 81.)

Som påpekats i den juridiska litteraturen (se bl.a. Rosén i Nordiskt Immaterialt Rättsskydd 1990 s. 602) har detta synsätt inte någon uttrycklig förankring i själva lagtexten. Upphovsrätten ger emellertid i sina centrala delar knappast utrymme för annat än allmänt hållna lagbestämmelser och den angivna principen – som anses internationellt vedertagen – har godtagits i rättspraxis (jfr NJA 1975 s. 679).

Definitionerna på begreppen parodi och travesti är inte alldeles fasta och vordetagna, men klart är under alla omständigheter att principen måste vara tillämplig i fall när någon genom att förvränga ett känt verk till form eller innehåll åstadkommer en produkt, vilken framstår som avsedd att skapa en komisk effekt som är helt främmande för originalverket. Det i målet aktuella programinslaget måste anses tillhöra denna kategori. Genom att den kända barnboksfiguren Alfons inplaceras i ett främmande sammanhang med narkotikamissbruk och kriminalitet har uppenbarligen åsyftats att framkalla en komisk och överraskande effekt, vilken förstärkts genom att sammanställningen av originalrepliker från Alfonsböckerna med repliker ur den danska filmen Pusher förvrängt bärande element av handlingen i flera av böckerna.

En följd av denna bedömning är att programinslaget blir att betrakta som ett självständigt verk. Att programinslaget framförts i radio med de ingrepp i originalverken som syftat till att åstadkomma den travesterande effekten kan inte i sig innebära att verken har gjorts tillgängliga för allmänheten i sådant sammanhang att GBs litterära eller konstnärliga anseende eller egenart kränkts (jfr NJA II 1961 s. 65).

Vad som nu har sagts behöver inte innebära att det i alla lägen är uteslutet att ett verk som åstadkommit genom travesterande ingrepp i ett eller flera originalverk kan göra intrång i den ideella rätt som tillkommer upphovsmannen till originalverken. Även om travestin är att betrakta som ett självständigt verk kan den tänkas återge originalverket i sådan form eller i sådant sammanhang som – även vid sidan av själva travestin – för upphovsmannen till originalverket är på ett otillåtet sätt kränkande med hänsyn till dennes litterära eller konstnärliga anseende. Om ett sådant fall är emellertid inte fråga i målet.

Mellan Arbetsgivareföreningen SRAO och Sveriges Författarförbund föreligger ett avtal, som innebär att Sveriges Radio har s.k. avtalslicens (26 d § och 26 i § upphovsrättslagen) – en rätt att i sin verksamhet förfoga över bl.a. litterära verk i enlighet med vad som avtalats. GB har i andra hand gjort gällande att Sveriges Radio har företagit ändringar i Alfonsböckerna i större omfattning än den genom avtalslicensen medgivna användningen kräver och att användningen av verket således står i strid med 11 § andra stycket upphovsrättslagen. Nämnda lagrum kan emellertid inte hindra att ett verk görs till föremål för travesti, något som i enlighet med det förut anförda fått ske oberoende av om avtalslicens förelegat eller ej.

GBs talan kan således inte vinna bifall.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Munck, Regner (skiljaktig)
Blomstrand, Lundius och Calissendorff (referent, skiljaktig)
Föredragande revisionssekreterare: Ihrfelt

HÖGSTA DOMSTOLEN	Bilaga till	Mål nr
	PROTOKOLL	T 4739-04
	2005-12-08	

Referenten, justitierådet Calissendorff, med vilken justitierådet Regner för-
enar sig, är av skiljaktig mening beträffande motiveringen från det sjätte
stycket, som börjar ”Definitionerna på begreppen parodi och travesti...”, på
sätt framgår av följande.

Frågan om programinslaget är ett självständigt verk eller inte, liksom frågan
om en kränkning av GBs litterära anseende eller egenart har skett, bör bedö-
mas med utgångspunkt från det utnyttjande av delar av verk som har ägt rum i
programinslaget, snarare än med utgångspunkt från om programinslaget i sig
kan anses utgöra en travesti eller en parodi.

Alfonsreplikerna har återgivits i oförändrad form efter en ren kopiering från
ljudupptagningarna med BG. På motsvarande sätt förhåller det sig med
Pusherreplikerna. Programinslaget framstår genom sammanställningen av
upphovsrättsligt skyddade och oskyddade repliker ur olika verk närmast som
ett kollage.

Även om de upphovsrättsligt skyddade replikerna för åhöraren genom den
växelvisa sammanställningen i viss mån utslocknar som enskilda verk – och i
vart fall såvitt avser någon enstaka av replikerna ur Alfonsböckerna i viss
mån ges en ny innebörd på grund av sammanhanget – framträder dessa likväl
i inslaget i huvudsak som oförändrade till sin innebörd och sammanställning-
en har inte inneburit att de av replikerna som är upphovsrättsligt skyddade

kan anses ha förlorat sin skyddsvärdhet. Att programinslaget som helhet utgör en parodi på Alfons (men knappast på filmen Pusher) och måhända kan uppfattas som en travesti på enskilda bärande element i Alfonsböcker saknar, då de senare inte kan anses ha varit föremål för ett upphovsrättsligt relevant nyttjande i inslaget, betydelse vid bedömningen av om programinslaget utgör ett självständigt verk enligt 4 § andra stycket upphovsrättslagen. Med hänsyn till vad nu sagts kan således inslaget inte anses utgöra ett nytt verk som har skapats i fri anslutning till de av Alfons- och Pusherreplikerna som är upphovsrättsligt skyddade (jfr 4 § andra stycket upphovsrättslagen).

I teknisk mening skulle programinslaget kunna sägas vara ett samlingsverk. Med hänsyn till att kategorin samlingsverk synes förbehållen sådana alster som mer tydligt utgör en sammanställning av flera av varandra i samlingsverket oberoende verk eller delar därav, bör programinslaget inte anses vara ett sådant i den mening som avses i 5 § upphovsrättslagen (NJA II 1961 s. 82 f.). Av detta följer att programinslaget, som i sig är ett alster präglad av en tillräcklig grad av självständighet, individualitet och originalitet vid urvalet och sammanställningen, i sin helhet är att betrakta som ett upphovsrättsligt skyddat verk vars utnyttjande är beroende av upphovsrätten till originalverken, ett s.k. andrahandsverk (jfr 4 § första stycket upphovsrättslagen).

En upphovsmans rätt till respekt för sitt verk är ett av de uttryck för dennes ideella rätt som regleras i 3 § upphovsrättslagen. Frågan i målet rör tillämpningen av bestämmelsens andra led i andra stycket som anger att verket inte må göras tillgängligt för allmänheten i sådan form eller i ett sådant sammanhang som är kränkande för upphovsmannens litterära eller konstnärliga anseende. Syftet är att skydda upphovsmannen mot att det sammanhang som dennes verk görs tillgängligt i medför men för dennes litterära anseende eller

egenart och att verkets integritet kränks med nu angiven effekt. En kränkning av respekträtten skall således vara relaterad till ett visst verk och till dess skapares intressen som upphovsman till detta.

När de utnyttjade verken som här består av någon enstaka replik framstår det som långsökt att tala om ett angrepp på verkens integritet genom att de används i ett främmande sammanhang. De karaktärsdrag hos Alfons Åberg – en rättskaffens och hederlig person som löser problem genom list och inte våld och som tar avstånd från droger – som GB anført som betecknande för honom och såsom utgörande ett uttryck för hennes egen personlighet i skapandet av Alfonsböckerna framträder inte i de upphovsrättsligt skyddade Alfonsreplikerna. Det främmande och objektivt sett nedsvärtande sammanhang i vilket de förekommer genom växlingen mellan dessa och Pusherreplikerna utgör ett kränkande sammanhang för den litterära figuren Alfons Åberg, men däremot knappast ett så förlöjligande eller anstötligt eller i övrigt kränkande sammanhang för dem att GBs litterära anseende eller egenart lider men genom utnyttjandet.

Slutsatsen är att fastän GB såsom skaparen av den litterära figuren Alfons Åberg får anses ha ett befogat anspråk på respekt för sin känsla för karaktärsbilden av Alfons Åberg och karaktärsbilden utan tvivel har solkats och förlöjligats genom programinslaget så utgör inte den ideella rätten till Alfonsböckerna och till de upphovsrättsligt skyddade replikerna ett skydd mot detta utnyttjande. Det förhållandet att angreppet på Alfons Åberg har skett medelst ett utnyttjande av skyddade repliker skapade av GB är således inte tillräckligt för att en kränkning av hennes ideella rätt skall anses ha skett. Det kan tilläggas att den effekt som har uppstått lika väl hade kunnat uppstå om programre-

daktionen valt att skriva nya repliker, använt namnen Alfons och Mållgan samt en stämma lik BGs.

Av förarbetena till 11 § andra stycket framgår att även återgivandet av en del av ett verk skall ses som en ändring i 11 paragrafens mening (se bl.a. NJA II 1961 s. 206 f.). Det torde vara ofta förekommande inom Sveriges Radios verksamhet att endast ytterst korta brottstycken ur verk används utan att detta i sig kan ses som en ändring utöver vad som är tillåtet; detta har också förutsetts i förarbetena till bestämmelsen (NJA II 1961 s. 208).

Det kan konstateras att förfarandet med Alfonsreplikerna har varit nödvändigt för att skapa programinslaget och ändringarna kan i den meningen inte anses ha skett i större utsträckning än vad framställandet av detta har krävt. Huruvida skapande av andrahandsverk faller inom ramen för ett tillåtet nyttjande enligt gällande avtal mellan SRAO och Sveriges Författarförbund är inte föremål för Högsta domstolens prövning.

GBs talan kan således inte vinna bifall.